

Pięć najczęstszych nieporozumień dotyczących Medziugorja

(Objawienia Matki Bożej w Medziugorju, <http://medugorje.pl>, 25.06.2011)

- 1. Wydaje się, że „ponieważ biskup Mostaru, diecezji do której należy Medziugorje, wyraził swoje negatywne zdanie na temat objawień Matki Bożej w Medziugorju, to rzekome objawienia należy uznać za fałszywe oraz odrzucone przez Kościół jako nieautentyczne.”**

Powyższe stwierdzenie nie jest jednak prawdziwe, gdyż:

- I. Negatywne zdanie biskupa miejsca, jak w 1998 roku stwierdziła Kongregacja Nauki Wiary w liście podpisanym przez jej sekretarza kardynała Tarcisio Bertone, jest jego zdaniem prywatnym¹, a przez to nie wyraża opinii Kościoła. Mimo że pierwszą instancją w ocenie objawień jest zwykle biskup miejsca, to w przypadku Medziugorja Kongregacja Nauki Wiary w 1987 roku przekazała sprawę objawień Konferencji Episkopatu byłej Jugosławii, zdejmując tym samym sprawę z rąk biskupa Mostaru². Konferencja Episkopatu na polecenia kard. J. Ratzingera powołała specjalną komisję do zbadania fenomenu objawień³. Korzystając z badań komisji oraz badań biskupa miejsca wspomniana Konferencja w 1991 roku wydała tzw. *Oświadczenie Zadarskie*⁴, które do dziś jest obowiązującym stanowiskiem Kościoła w sprawie objawień medziugorskich⁵. W stanowisku tym Kościół wstrzymuje się z oceną prawdziwości objawień, nie uznając ich za autentyczne, ani nie odrzucając ich. Sprawę Medziugorja pozostawiono też do dalszych badań i obserwacji komisji⁶, aż do ogłoszenia ostatecznego stanowiska.
- II. Przed rokiem 1984 Jan Paweł II w rozmowach z biskupem Mostaru, Pavao Žanićem, jak sam biskup przyznaje, zalecał mu nie śpieszyć się z wydawaniem oficjalnego wyroku na temat objawień⁷. Ponadto, pismem z Sekretariatu Watykańskiego nr 150.458 z dnia 1 kwietnia 1985 zobowiązuje się kardynała Franja Kuharića do przekazania biskupowi Mostaru, Pavao Žanićowi, „aby ten wstrzymał się z każdym osobistym oświadczeniem, dopóki nie zostaną zebrane wszystkie elementy pozwalające na wyjaśnienie wydarzeń i wydanie ostatecznego sądu”⁸. Trzeba zauważyć, że biskup Žanić wielokrotnie wygłaszał osobiste oświadczenia, nie stosując się tym samym do powyższych wytycznych Kongregacji i zaleceń Ojca Świętego⁹.

III. Istnieją liczne wątpliwości dotyczące rozmaitych okoliczności związanych ze stanowiskiem biskupa miejsca. Stanowisko obecnego biskupa miejsca Ratko Perića na temat objawień medziugorskich jest negatywne. Wydaje się jednak, że nie jest on zainteresowany rzetelnym zbadaniem sprawy – nie zechciał nigdy rozmawiać z żadnym z widzających z Medziugorja¹⁰, jak to obecnie czyni to Komisja watykańska¹¹. Stanowisko poprzedniego biskupa miejsca, Pavao Žanića, choć na początku objawień było bardzo pozytywne¹², po pewnym czasie uległo zmianie. Wśród motywów, dla których biskup mógł zmienić swoje zdanie, wymienia się na pierwszym miejscu nacisk komunistycznych władz Jugosławii. Rada Wykonawcza Organów Bezpieczeństwa Jugosławii postawiła biskupowi zarzut popierania Medziugorja i groziła mu więzieniem¹³. Istnieją świadectwa, wskazujące, że milicjanci po nocy odwiedzali siedzibę biskupa¹⁴. Władzom Jugosławii nie podobało się masowe religijny poruszenie, które zostało spowodowane przez objawienia, próbowali je ukrócić. Z powodu publikacji dotyczących objawień zamknięto katolicką gazetę *Naša Ognjišta*¹⁵, w prasie podporządkowanej komunistom prowadzone były kampanie przeciwko objawieniom¹⁶, a proboszcz parafii w Medziugorju o. Jozo Zovko za niewypelnianie poleceń komunistów (m.in. zakazu wieczornej mszy św. w kościele św. Jakuba w Medziugorju), spędził w więzieniu dwa i pół roku¹⁷. Także o. Ferdo Vlasić oraz o. Jozo Križić trafili do więzienia z powodu objawień¹⁸. Przedstawiane w tym podpunkcie zdania biskupów miejsca na temat objawień nie jest, jak powyżej wykazano, oficjalnym stanowiskiem Kościoła.

IV. Jak stwierdził kard. Pulić: „Już od dawna Medziugorje stanowi fenomen na skalę światową wykraczający poza granice miejscowej diecezji. O fenomenie Medziugorja musi zdecydować Stolica Apostolska¹⁹”. W roku 2010 Benedykt XVI powołał Komisję do zbadania sprawy Medziugorja. Przewodniczy jej kard. Camillo Ruini. Komisja ta ma przedstawić wyniki swoich badań Kongregacji Nauki Wiary. Jak stwierdził ostatnio Kard. C. Runi, Komisja jest wciąż daleko od opublikowania oficjalnego stanowiska²⁰.

Dlatego należy stwierdzić:

Stanowisko biskupa miejsca na temat objawień Matki Bożej w Medziugorje jest jego prywatnym zdaniem. Oficjalne stanowisko Kościoła zawarte jest w tzw. *Oświadczeniu Zadarskim* wystosowanym w 1991 roku przez Konferencję Episkopatu byłej Jugosławii. Kościół ani nie potwierdza w nim nadprzyrodzonego charakteru objawień, ani nie orzeka, że są one fałszywe. Wstrzymuje się tym samym z ostateczną oceną. Obecnie sprawę Medziugorja bada komisja powołana przez papieża Benedykta XVI.

2. Wydaje się, że „objawienia w Medziugorju nie są potwierdzone przez Kościół”.

Choć powyższe twierdzenie, wzięte literalnie, jest prawdziwe, jego właściwe rozumienie jest często przeinaczane. Należy przyznać, że:

- I. Stwierdzenia „objawienia w Medziugorju nie są potwierdzone przez Kościół” nie należy rozumieć w sensie negatywnym, jakoby Kościół zaprzeczył prawdziwości objawień, lecz jako niewydanie osądu na temat ich prawdziwości – objawienia nie są przez Kościół ani potwierdzone ani odrzucone²¹. Powyższa nieścisłość przytaczanego sformułowania wynika z tłumaczenia łacińskich formuł kościelnych.
- II. Trzeba rozróżnić pomiędzy łacińskimi formułami, którymi posługuje się Kościół w ocenie objawień²²:
  1. *constat de supernaturalitate* – stwierdza się nadprzyrodzoność; jest to uznanie objawień za prawdziwe, za pochodzące od Boga;
  2. *constat de non supernaturalitate* – stwierdza się brak nadprzyrodzoności; jest to stwierdzenie odrzucające objawienia, wskazujące na ich nieautentyczność;
  3. *non constat de supernaturalitate* – nie stwierdza się nadprzyrodzoności; Kościół w stanowisku tym nie wyraża zdania, że w objawieniach nie ma nadprzyrodzoności, ale stwierdza, że nie można jeszcze wydać osądu na temat nadprzyrodzoności objawień (bądź braku tej nadprzyrodzoności); jeszcze nie określa swojego zdania;W przypadku Medziugorja w oficjalnie obowiązującym stanowisku to jest tzw. *Oświadczeniu Zadarskim* Kościół posłużył się trzecią z przytaczanych formuł (*non constat de supernaturalitate*, w języku chorwackim „ne može se ustvrditi da se radi o nadnaravnim ukazanjima i objavama”) pozostawiając objawienia do dalszych badań²³.
- III. Komisja powołana w 2010 roku przez Benedykta XVI pracuje cały czas nad oficjalnym stanowiskiem Kościoła odnośnie do Medziugorja i jest daleka od opublikowania swojego oficjalnego stanowiska²⁴.

Dlatego należy stwierdzić:

Kościół nie orzekł jeszcze czy objawienia Matki Bożej z Medziugorja są prawdziwe czy fałszywe. Kościół cały czas bada objawienia medziugorskie i nie wydał jeszcze ostatecznego osądu.

3. Wydaje się, że „w orędziach przekazywanych przez Matkę Bożą z Medziugorja znajdują się liczne błędy teologiczne, a treść samych orędzi jest sprzeczna z wiarą katolicką”.

Powyższe stwierdzenie nie jest jednak prawdziwe, gdyż:

- I. Kościół zajmuje się sprawą Medziugorja od trzydziestu lat trwania objawień i nie znajduje w nich nic sprzecznego z wiarą. W oficjalnym stanowisku Kościoła czyli tzw. *Oświadczeniu Zadarskim* nie wspomina się o jakichkolwiek błędach teologicznych, bądź niezgodności orędzi z doktryną Kościoła²⁵.
- II. Błędy teologiczne i doktrynalne prowadzą do uznania fenomenu objawień czy lokucji za nieautentyczny. Jest to jedno z negatywnych kryteriów oceny objawień²⁶. Przekaz niezgodny z nauką Kościoła nie może pochodzić od Boga. Jest praktyką Kościoła, że powołując się na powyższe kryteria, gdy treści przekazywane w objawieniach, lokucjach czy wizjach są niezgodne z nauką katolicką, odpowiednie władze Kościoła uznają objawienia za fałszywe, ostrzegając wiernych przed nim. Tymczasem władze Kościoła badając fenomen Medziugorja od trzydziestu lat nie znalazły w nim nic niezgodnego z wiarą i nie uznały objawień za nieprawdziwe²⁷.
- III. Zdarza się, że nawet przeciwnicy objawień, jak biskup Mostaru, twierdzą, że orędzia pisane były przez znakomitych teologów²⁸, potwierdzając tym samym ich zgodność z wiarą katolicką.
- IV. Zapoznanie się z orędziami Matki Bożej pokazuje, że choć orędzia niosą duchową głębię, styl wypowiedzi Matki Bożej jest bardzo prosty. Najświętsza Maryja Panna w prostych słowach nawołuje do nawrócenia i modlitwy. Nie roztrząsa teologicznych sporów, ale zachęca przede wszystkim do pogłębienia wiary, uczestniczenia mszy św., spowiedzi, różańca, postu oraz czytania Pisma Św.²⁹ Można mówić o teologiczno-dogmatycznej wartości oraz moralno-duchowym sensie treści objawień z Medziugorja³⁰.

Dlatego należy stwierdzić:

Kościół bada objawienia medziugorskie przez trzydzieści lat ich trwania i nie znajduje w nich samych ani w orędziach przekazywanych przez Matkę Bożą nic sprzecznego z wiarą. Ponadto, trudno zanegować, że orędzia wskazują na istotę katolicyzmu, zachęcając do życia chrześcijańskiego w zgodzie z Ewangelią. Wskazuje się na ich teologiczno-dogmatyczną wartość oraz moralno-duchowy sens.

4. **„Pielgrzymki do Medziugorja są zakazane i tym bardziej duchowieństwo nie może w takich pielgrzymkach brać udziału.”**

Powyższe stwierdzenie jest nieprawdziwe, gdyż:

I. Kongregacja Nauki Wiary w liście do biskupa Gilberta Aubry z 26 maja 1998 roku, podpisanym przez jej sekretarza Tarcisio Bertone, stwierdza że pielgrzymki do Medziugorja są dozwolone³¹.

II. W powyższym liście, a także w liście tejże Kongregacji Nauki Wiary do biskupa Léona Taverdet z roku 23 marca 1996 roku³², podpisanym tak samo przez sekretarza kard. Tarcisio Bertone, wskazane są też dwa warunki pod którymi zezwala się na pielgrzymki do Medziugorja:

1. mają to być pielgrzymki prywatne („in maniera privata”), nie mogą być organizowane oficjalne ani na stopniu parafialnym, ani diecezjalnym („i pellegrinaggi ufficiali (...) non possono essere organizzati nè a livello parrocchiale, nè diocesano)
2. nie mogą być uznawane jako potwierdzenie nadprzyrodzonego charakteru objawień („non siano considerati come una autenticazione degli avvenimenti in corso e che richiedono ancora un esame da parte della Chiesa”)

III. Ponadto kardynał Bertone zaznacza, że dozwolone są pielgrzymki, którym towarzyszą kapłani³³, a w *Oświadczeniu Zadarskim* Kościół wskazuje, że wierni przybywający do Medziugorja wymagają opieki duszpasterskiej³⁴.

Dlatego należy stwierdzić:

Oficjalne pielgrzymki do Medziugorja, zarówno na szczeblu diecezjalnym, jak i parafialnym, są niedozwolone, gdyż stanowiłyby potwierdzenie objawień, (jeszcze) przez Kościół nieuznanych. Dozwolone są natomiast pielgrzymki organizowane przez świeckich, to jest przez osoby prywatne, przez rozmaite wspólnoty, biura czy inne organizacje, jak to stało się obecnie powszechną praktyką pielgrzymkową. Ponadto, Kościół zachęca, aby zorganizowanym pielgrzymkom do Medziugorja towarzyszyli duchowni. Kościół nie zabrania nikomu pielgrzymować do Medziugorja prywatnie.

5. „Parafia franciszkańska w Medziugorju jest nieposłuszna biskupowi miejsca, a księża związani z objawieniami otrzymują sankcje kościelne.”

Powyższe twierdzenia jest nieprawdziwe, ponieważ:

- I. Biskup miejsca, odpowiedzialny za duszpasterstwo w swojej diecezji, nakłada na parafię w Medziugorju rozmaite wytyczne duszpasterskie, mające uporządkować duszpasterstwo w parafii. Wytyczne biskupa są przez parafię wypełniane.
- II. Fakt przeniesienia do stanu świeckiego o. Tomislava Vlasića stanowi odizolowany przypadek. Choć o. Vlasić, gdy był wikariuszem w parafii w Medziugorju utrzymywał kontakt z widzącymi, a nawet ich spowiadał ich, od wielu lat nie jest już wikariuszem w Medziugorju. Widząca Marija Pavlović w 1988 roku złożyła też oświadczenie, w którym czytamy: „Po siedmiu latach codziennych Objawień, na podstawie intymnego doświadczenia jakie mam odnośnie do delikatności i ostrożności Maryi, ze wszystkich rad i odpowiedzi na na osobiste pytania jakich Ona mi udzieliła, mogę stwierdzić, że w żaden sposób nie można dopatrywać się związku pomiędzy wydarzeniami w Medziugorju, Orędziami Maryi a dziełem o. Tomislava i Agnes Heupel i jego programem przedsięwziętym we Włoszech.”³⁵ Działanie Stolicy Apostolskiej w stosunku do o. Vlasića trzeba rozumieć zdecydowanie bardziej jako „oczyszczanie” niż jako „potępienie” Medziugorja.
- III. Na przestrzeni trzydziestu lat objawień do Medziugorja przybyły dziesiątki tysięcy księży i zakonników, kilkudziesięciu biskupów oraz kilku kardynałów Kościoła. Po pielgrzymkach do Medziugorja duchowni opowiedzieli i napisali wiele świadectw oraz pozytywnych opinii dotyczących fenomenu objawień Matki Bożej oraz ich owocności³⁶. Objawieniami w Medziugorju zainteresowany był też Papież Jan Paweł II, który chciał odwiedzić Medziugorje i którego zdanie na temat objawień Matki Bożej było jednoznacznie pozytywne³⁷.

Dlatego należałoby stwierdzić:

Parafia franciszkańska w Medziugorju wypełnia wszystkie zalecenia biskupa, a pojedyncze przypadki księży w jakiś sposób związanych z Medziugorjem nie zaprzeczają wierze i posłuszeństwu wszystkich pozostałych duchownych, tym bardziej franciszkanów posługujących w parafii. Ponadto, należy rozważyć wiarę i świadectwo tysięcy duchownych przybyłych do Medziugorja na przestrzeni już trzydziestu lat objawień, a także świadectwa duchowych autorytetów.

- ¹ Tarcisio Bertone con Giuseppe De Carli, *L'ultima veggente di Fatima*, Rai – Eri Rizzoli, 2007, 103-107; kard. Bertone powołuje się na podpisany do siebie list Kongregacji Nauki Wiary zaadresowany do bpa Gilberta Aubry z 26 maja 1998; fragmenty książki zamieszczone na http://medjugorje.altervista.org/doc/altri_doc_medjugorje/63-Dichiarazioni-del-Card-Tarcisio-Bertone-su-Medjugorje.php (25.06.2011).
- ² Rupčić Ljudevit, *Prawda o Medziugorju*, Kraków: Królowa Pokoju, 54, 71.
- ³ Rupčić Ljudevit, *Prawda o Medziugorju*, Kraków: Królowa Pokoju, 71.
- ⁴ „Na temelju dosadašnjeg istraživanja ne može se ustvrditi da se radi o nadnaravnim ukazanjima i objavama.”, *Oświadczenie Zadarskie* Episkopatu byłej Jugosławii, 10 kwietnia 1991; zamieszczone na <http://www.medjugorje.ws/hr/articles/declaration-ex-yugoslavia-bishops-conference-medjugorje/> (25.06.2011).
- ⁵ Tarcisio Bertone con Giuseppe De Carli, *L'ultima veggente di Fatima*, Rai – Eri Rizzoli, 2007, 103-107; kard. Bertone powołuje się na podpisany do siebie list Kongregacji Nauki Wiary zaadresowany do bpa Gilberta Aubry z 26 maja 1998; fragmenty książki zamieszczone na http://medjugorje.altervista.org/doc/altri_doc_medjugorje/63-Dichiarazioni-del-Card-Tarcisio-Bertone-su-Medjugorje.php (25.06.2011).
- ⁶ „Isto tako preko svojih će Komisija i dalje pratiti i istraživati cjelokupno događanje u Međugorju.”, *Oświadczenie Zadarskie* Episkopatu byłej Jugosławii, 10 kwietnia 1991; zamieszczone na <http://www.medjugorje.ws/hr/articles/declaration-ex-yugoslavia-bishops-conference-medjugorje/> (25.06.2011).
- ⁷ Ljubić Marian i Castella André, *Medziugorje. Ostatnie wezwanie do modlitwy i nawrócenia*, wersja polska tłum. M. Balewiczowa, Żupni ured Medugorja, 120.
- ⁸ Rupčić Ljudevit, *Prawda o Medziugorju*, Kraków: Królowa Pokoju, 71.
- ⁹ Ogłoszenie, że objawienia są fałszywe z dnia 25 lipca 1987, oświadczenia w prasie *Cerkva na kamieniu* i *Jezus*, pamflet *Prawda o Medziugorju* z 1990 roku; zobacz Rupčić Ljudevit, *Prawda o Medziugorju*, Kraków: Echo Maryi Królowej Pokoju, 71.
- ¹⁰ Wywiad z Mirjaną Dragicević zamieszczony w Socci Antonio, *Tajemnice Jana Pawła II*, 2009, Kraków: Dom wydawniczy Rafael. 190.
- ¹¹ *Ivanka did well at Vatican commission*, post na *Medjugorje today*, 20 czerwca 2011, <http://www.medjugorjetoday.tv/1373/media-ivanka-did-well-at-vatican-commission/> (25.06.2011).
- ¹² Rupčić Ljudevit, *Prawda o Medziugorju*, Kraków: Królowa Pokoju, 71.
- ¹³ Rupčić Ljudevit, *Prawda o Medziugorju*, Kraków: Królowa Pokoju, 62-63.
- ¹⁴ Zorza Pietro, *Drogie dzieci, Dziękuję, że odpowiedzieliście na moje wezwanie*, tłum. M. Zielińska i Zespół, 2006, Kraków: Królowa Pokoju, 39.
- ¹⁵ Rupčić Ljudevit, *Prawda o Medziugorju*, Kraków: Królowa Pokoju, 64.
- ¹⁶ Ljubić Marian, Castella André, *Medziugorje. Ostatnie wezwanie do modlitwy i nawrócenia*, wersja polska tłum. M. Balewiczowa, Żupni ured Medugorja, 27.
- ¹⁷ *The Saintly Prisoner: Father Jozo Zovko*, 8.12.2009, zamieszczone na <http://passionofchrist-lechemindecroix.blogspot.com/2009/12/saintly-prisoner-father-jozo-zovko.html> (25.06.2011).
- ¹⁸ Ljubić Marian i Castella André, *Medziugorje. Ostatnie wezwanie do modlitwy i nawrócenia*, wersja polska tłum. M. Balewiczowa, Żupni ured Medugorja, 29.
- ¹⁹ Dugandzić Maria, *Medziugorje w Kościele*, 2003, Kraków: Wydawnictwo Zakonu OO. Pijarów, 21-23.
- ²⁰ KPIA/APIC, wywiad z kardynałem C. Ruini, <http://www.kipa-apic.ch/index.php?pw=&na=0,0,0,0,f&ki=221047> (25.06.2010).
- ²¹ Tarcisio Bertone con Giuseppe De Carli, *L'ultima veggente di Fatima*, Rai – Eri Rizzoli, 2007, 103-107; kard. Bertone powołuje się na podpisany do siebie list Kongregacji Nauki Wiary zaadresowany do bpa Gilberta Aubry z 26 maja 1998; fragmenty książki zamieszczone na http://medjugorje.altervista.org/doc/altri_doc_medjugorje/63-Dichiarazioni-del-Card-Tarcisio-Bertone-su-Medjugorje.php (25.06.2011).
- ²² *Congrégation pour la Doctrine de la Foi, Critères de discernement des apparitions et des révélations, 1978*, zamieszczone na <http://v.i.v.free.fr/spip/spip.php?article4138> (25.06.2011); Donovan Collin B., *Apparitions/Private Revelations*, przejrzone i uzupełnione 04.2010, <http://www.ewtn.com/expert/answers/apparitions.htm> (25.06.2011).
- ²³ *Oświadczenie Zadarskie* Episkopatu byłej Jugosławii, 10 kwietnia 1991; zamieszczone na <http://www.medjugorje.ws/hr/articles/declaration-ex-yugoslavia-bishops-conference-medjugorje/> (25.06.2011).

- ²⁴ KPIA/APIC, wywiad z kardynałem C. Ruini, http://www.kipa-apic.ch/index.php?pw=&na=0,0,0,0_f&ki=221047 (25.06.2010).
- ²⁵ *Oświadczenie Zadarskie* Episkopatu byłej Jugosławii, 10 kwietnia 1991; zamieszczone na <http://www.medjugorje.ws/hr/articles/declaration-ex-yugoslavia-bishops-conference-medjugorje/> (25.06.2011).
- ²⁶ Congrégation pour la Doctrine de la Foi, *Critères de discernement des apparitions et des révélations, 1978*, zamieszczone na <http://v.i.v.free.fr/spip/spip.php?article4138> (25.06.2011)
- ²⁷ Nie uczyniła tego ani Episkopat Jugosławii, odpowiedzialny za ocenę objawień do roku 2010, ani Komisja watykańska pod przewodnictwem kard. C. Ruini, w 2010 powołana przez Benedykta XVI do zbadania sprawy Medziugorja.
- ²⁸ Rupčić Ljudevit, *Prawda o Medziugorju*, Kraków: Królowa Pokoju.
- ²⁹ Zob. *Oredzia Matki Bożej z Medziugorja*, <http://medziugorje.oredzia.net> (25.06.2011).
- ³⁰ Arkuszyński Maciej, *Wzór życia chrześcijańskiego w objawieniach z Medziugorja (1981-2008)*, 2009, Warszawa: Wydawnictwo Archidiecezji Warszawskiej, 155-268.
- ³¹ Tarcisio Bertone con Giuseppe De Carli, *L'ultima veggente di Fatima*, Rai – Eri Rizzoli, 2007, 103-107; kard. Bertone powołuje się na podpisany do siebie list Kongregacji Nauki Wiary zaadresowany do bpa Gilberta Aubry z 26 maja 1998; fragmenty książki zamieszczone na http://medjugorje.altervista.org/doc/altri_doc_medjugorje/63-Dichiarazioni-del-Card-Tarcisio-Bertone-su-Medjugorje.php (25.06.2011).
- ³² Treść listów zamieszczona została na <http://www.medjugorje.hr/it/fenomeno-di-medjugorje/guida/dichiarazione-dizara/> (25.06.2011).
- ³³ Tarcisio Bertone con Giuseppe De Carli, *L'ultima veggente di Fatima*, Rai – Eri Rizzoli, 2007, 103-107; fragment książki zamieszczony na http://medjugorje.altervista.org/doc/altri_doc_medjugorje/63-Dichiarazioni-del-Card-Tarcisio-Bertone-su-Medjugorje.php (25.06.2011);
- ³⁴ Oświadczenie Zadarskie Episkopatu byłej Jugosławii, 10 kwietnia 1991; zamieszczone na <http://www.medjugorje.ws/hr/articles/declaration-ex-yugoslavia-bishops-conference-medjugorje/> (25.06.2011).
- ³⁵ *Deklaracja Mariji Pavlović*, 11 lipca 1988; zamieszczona na http://medjugorje.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=200:deklaracja-mariji-pavlovi-&catid=36:istotne-informacje&Itemid=57 (25.06.2011).
- ³⁶ Opinie ludzi Kościoła zostały zebrane w książce: Dugandzić Maria, *Medziugorje w Kościele*, 2003, Kraków: Wydawnictwo Zakonu OO. Pijarów. Wiele opinii i świadectw można też znaleźć na stronach www.medjugorje.org.pl (25.06.2011).
- ³⁷ Gwiazda Jerzy, *Jan Paweł II świadkiem Medziugorja*, 25.06.2011, zamieszczony na <http://medugorje.pl/JanPawelII.swiadkiem.Medziugorja.pdf> (25.06.2011).